

Voyager – mire használható egy integrált könyvtári rendszer?

A Voyager integrált könyvtári rendszer néhány olyan lehetőségét mutatjuk be a bibliográfiai rekordok importjától az online katalógus új definíciójáig, amely a hagyományos könyvtári funkciók automatizálása mellett egy elektronikus könyvtár kialakításának lehetőségeit csillantja fel.

Egy integrált könyvtári rendszer bemutatása többszörösen nehéz feladat; nehéz, mert az integráció a különböző könyvtári funkciókat végző modulok között sok szinten szövevényes kapcsolatot teremt, és nehéz azért is, mert az első látásra egymáshoz alapfunkcióikban hasonló rendszereket éppen azok, az olvasók, a könyvtárosok munkáját megkönnyítő apró ötletek, új lehetőségek vagy a háttérben meghúzódó technikai megoldások minősíthetnek, amelyek a külső szemlélő számára észrevétlenek maradnak, vagy funkcionális szempontból lényegtelennek tűnnek. Talán segíthet, ha a Marcorp cég által kifejlesztett és a Dataware Kft. jóvoltából jelenleg is folyamatosan változó Voyager rendszerről a használó szubjektivitását vállalva írunk, tudván tudva, hogy ezzel egy debreceni, sőt „KLTE-s” (Kossuth Lajos Tudományegyetem) színezetű Voyagert mutatunk be, talán más preferenciákkal, más hangsúlyokkal, eredményekkel és tervekkel, mint amelyek a többi installációt (Debrecen, Szeged, Budapest, Sopron) jellemzik.

Hardver- és szoftverkörnyezet

A Voyager rendszer alapja az Ingres relációs adatbázis-kezelő rendszer. E köré épül a Solaris operációs rendszer lehetőségeit kihasználó, C és C++ nyelven írt API, amelyre Xwindow felületű modulok épülnek. Ez olyan számítástechnikai környezetben használható, ahol elsődleges szempont a nagy teljesítmény és az egyszerű menedzselhetőség, ahol szeretnék elkerülni a PC-k napi karbantartását, szoftverinstallációit, vírusmentesítését stb. Igazán nagy installációk esetén ez rendkívül fontos kérdés (a KLTE-n és a József Attila Tudományegyetemen mintegy 70-70 terminál van a könyvtárban). Kisebbségi installációk és külső használók (tanszékek, dial-in felhasználók) esetében lehetséges MS Windows kliensek használata

is. Az Xwindow és MS Windows grafikus felületű modulok mellett az OPAC-hoz ASCII felületen is nyújt terminál-hozzáférést a rendszer. A 2.0 verzióhoz már 1994 októbere (!) óta létezik WWW keresőfelület (<http://www.lib.klte.hu/voyager/>), melynek kifejlesztése már Magyarországon történt. Ezáltal olyan keresés is lehetséges, amely az összes magyarországi Voyager rendszert egyszerre kérdezi le. Mivel az OPAC kommunikációs csatornája a CCL-t (Z39.58) használja, viszonylag egyszerű programozási feladat volt a Z39.50 implementálása is. Jelenleg ez még csak a KLTE-n működik béta-változatban.

Számos kritika érte a Voyager fejlesztőit, mivel az adatbázisszoftvert csak Sunra fejlesztették ki. Ennek persze megvannak a maga előnyei, mint például az előnyös ár/teljesítmény viszony, a nyitottság, és az, hogy így a hardverkörnyezet lehetőségeit maximálisan kihasználhatják. Elkerülhetők azt a csapdát, amely szerint a többplatformos szoftverfejlesztés mindig az összes platform lehetőségeinek legtágabb közös részhalmozát használja, és mint ilyen, kevesebb eszközt jelent. A kritikák hatására azonban a szoftveren még a 2.0 verzió megjelenése előtt átalakították a Solaris specifikus kódot, s így az ma már minden SVR4 Unix rendszer alá portolható, amelyre létezik Xview toolkit (AIX, HP-UNIX, Digital UNIX).

Modulok, adatbázisok, integráltság

A felhasználók számára egy jól megtervezett integrált könyvtári rendszer használata elsősorban abban jelentkezik, hogy a rendszerbe a könyvtári munkafolyamatok során betáplált adatokat bármely ponton felhasználhatjuk, anélkül, hogy bárhol meg kellene ismételnünk bevitelüket. Az öt alapmodul, a bibliográfiai és kölcsönzési állapotadatok visszakeresését biztosító *online katalógus*, a bibliográfiai bevitelre és a besorolási adatok egységesítésére

használható *katalogizálási modul*, az előre megadott paraméterek alapján a kölcsönzést, hosszabbítást, előjegyzést, olvasótermi kiszolgálást irányító *kölcsönzési modul*, a *gyarapítási modul*, amely különféle dokumentumtípusok beszerzését tartja számon a rendeléstől a fizetésig, valamint a leltározást végzi, végül a periodikus kiadványok érkezteséért felelős *folyóiratmodul* funkciói jól elkülönülnek egymástól, igazodnak a könyvtáron belül kialakult munkamegosztáshoz. Minden munkatárs feladatköre pontosan leírható a modulokon belül aprólékosan meghatározható jogosultsági szintekkel, és az általa használható modulok kijelölésével. Ezzel korlátozható, hogy egy-egy használó mennyit lásson a több modulú kiszolgáló és egymással szoros összefüggésben lévő adatbázisokból, és milyen mélységig változtathassa meg őket.

A minden könyvtári munkafolyamat tárgyát képező dokumentumok leírását tartalmazó *bibliográfiai adatbázis (1. ábra)* áll a Voyager adatbázisai között központi helyen. Az adatbázis MARC formátumú bibliográfiai rekordokat tartalmaz példányinformációkkal és állományadatokkal. A bibliográfiai rekordokhoz a besorolási adatok, tárgyszavak egységes formáját és ezek utalóit tartalmazó, szintén MARC formátumú besorolási (authority) rekordok kapcsolódnak. A bibliográfiai és besorolási rekordok készítése, illetve importja a katalogizálási modul dolga, és ezen belül történik a bibliográfiai és besorolási rekordkapcsolatok segítségével az egységes alakok karbantartása is. Az itt tárolt információk leghatékonyabban az online katalógusban kereshetők vissza, bár van erre lehetőség a kölcsönzési és az egységesítést végző modulban is. Némi egyszerűsítéssel: a kulcsszó szerinti keresések a bibliográfiai rekordok mezői alapján, míg a böngészések a besorolási rekordokat felhasználva folynak. A bibliográfiai adatbázis adatait használja többek között a kölcsönzési modul az új példányok adatainak felvételekor, a művek előjegyzésekor, a gyarapítási modul a rendelések elkészítéséhez, a folyóiratmodul az érkeztesési sémák bibliográfiai adatainak kitöltésekor. A könyvtáros számára ez annyit jelent, hogy az online katalógusban kikeresett rekordot az egérrel átemeli abba az ablakba, amely az általa kiválasztott kölcsönzési, gyarapítási, folyóirat-érkeztesési funkciót végzi.

A bibliográfiai rekordok online katalógusba mentésekor a bennük lévő példányinformációk alapján a Voyager példányrekordokat generál, amelyek a *kölcsönzési adatbázist* képezik a rájuk épülő kölcsönzési információkkal együtt. A példányrekordok és az aktuális kölcsönzési adatok a legapróbb részletekig visszakereshetők a kölcsön-

zési modulban, továbbá az olvasók számára releváns elemek az online katalógus „Státus” kijelzésében.

Gyakran előfordul azonban az is, hogy egy dokumentum akkor kerül be a rendszerbe, amikor először kölcsönzik ki. A művet ilyenkor a kölcsönző könyvtárosnak kell leírnia, akinek többnyire sem ideje, sem jogosultsága nincs MARC katalogizálást végezni. A kölcsönzési modul által kínált űrlapon azonban létre tud hozni egy új példányrekordot, amely azonnal lehetővé teszi a kölcsönzést. Az új példányrekordban leírt adatok pedig egy vázlatos MARC rekord formájában megjelennek a katalogizálási modulban, és várják, hogy a katalogizáló könyvtáros kiegészítse és véglegesítse őket. Hasonlóképpen a már meglévő bibliográfiai leírást a kölcsönzési modulból új példányrekorddal egészíthetjük ki, vagy a már meglévő példányrekordok bizonyos elemeit javíthatjuk. Az új példányrekordok vagy javított adatok automatikusan, a katalogizálási modul közreműködése nélkül íródnak be a bibliográfiai rekordba.

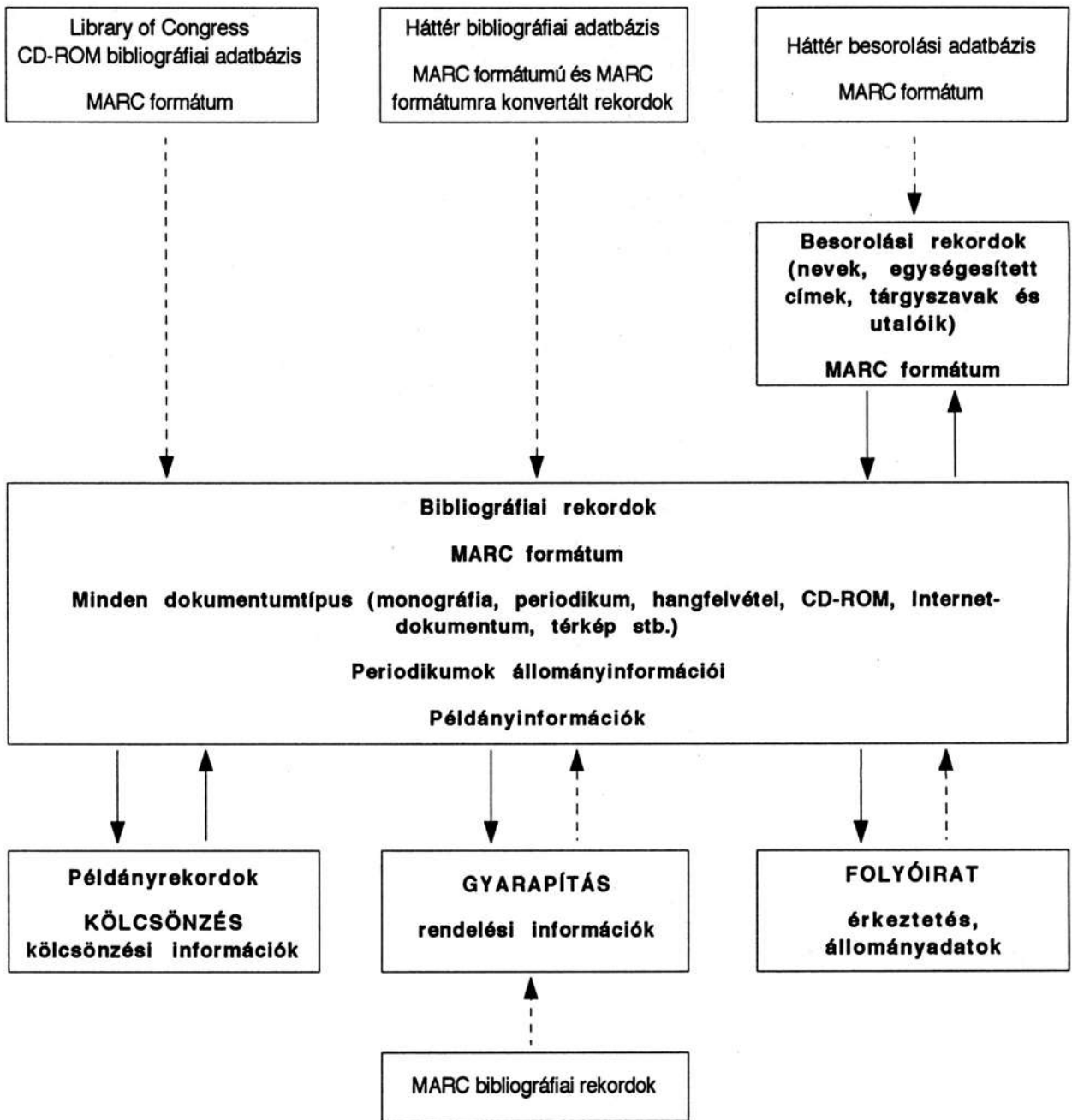
A *gyarapítási adatbázis* kissé lazábban, de szintén kapcsolódik a bibliográfiai adatbázishoz. A gyarapítási modul az általa használt bibliográfiai elemeket átveheti a bibliográfiai adatbázisból, de lehetőség van arra is, hogy más forrásból importáljon MARC formátumú rekordokat, és ezeket használja fel a rendelések elkészítéséhez. Az így átvett MARC rekordok megjelennek a katalogizálási modulban, és a könyvek beérkezése után már csak kiegészíteni kell őket. A Voyager fejlesztésének egyik közeli célja, hogy ne csak a MARC formában importált rekordok, hanem a rendelési űrlapba kézzel beírt bibliográfiai adatok is átférdenek MARC rekordként a katalogizálási modulba.

A folyóiratok *érkeztesésekor* használt bibliográfiai adatok a bibliográfiai vagy a gyarapítási adatbázisból származhatnak. A tervek szerint a beérkezett folyóiratszámok adatai automatikusan megfognak jelenni a bibliográfiai rekordok állományinformációi között.

Háttéradatbázisok és katalogizálás

Trivialitás, hogy a katalogizálási munkát jelentősen megkönnyíti, ha a máshol már katalogizált művek rekordjait képesek vagyunk átvenni. Ez azonban csak akkor válhat gyakorlattá, ha az átvétel beépül a mindennapi katalogizálási munkafolyamatba.

Viszonylag egyszerű a helyzet, ha olyan CD-ROM adatbázist találunk, amelynek formátuma megegyezik a rendszer saját formátumával, és lehetőséget teremt MARC rekordok bináris letöltésére. A Voyager esetében jól használhatók a

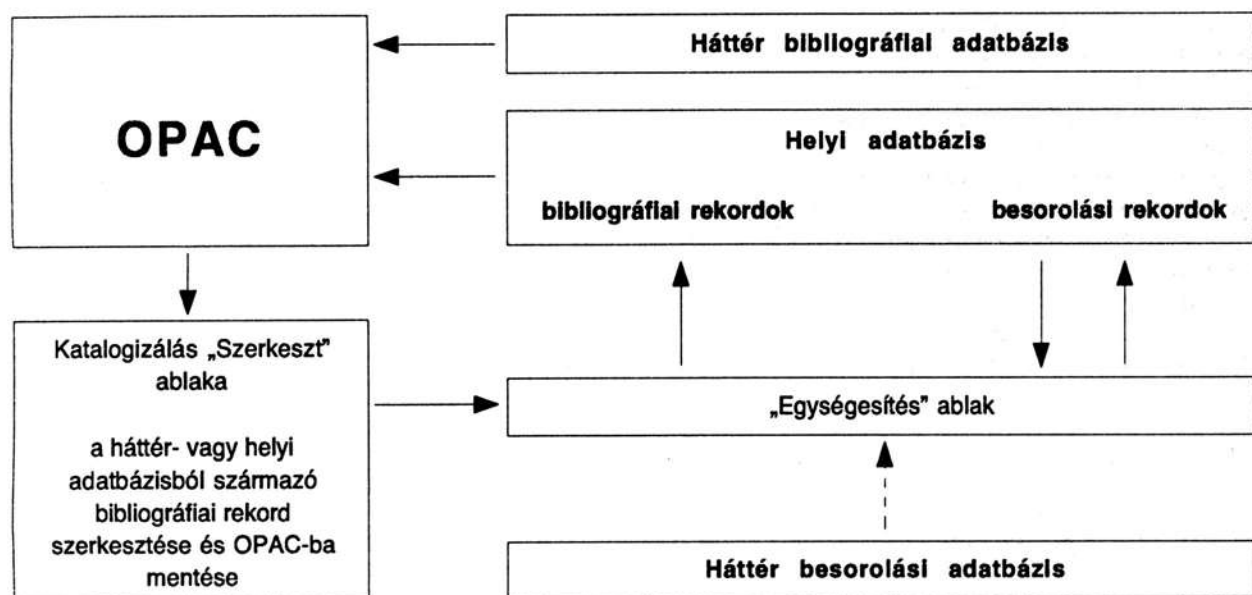

1. ábra Adatbázisok és háttéradatbázisok

Library of Congress vagy az OCLC bibliográfiai és besorolási adatbázisai. A CD-ROM-ról leválogatott rekordokat tartalmazó fájlokat a katalogizálási modul import funkciójával egyszerűen betölthetjük, és már csak a helyi adatokkal kell kiegészíteni, majd az online katalógusba kell menteni őket.

Ha a kiszemelt adatbázis eltérő bibliográfiai formátumot használ, és a leválogatott rekordokat betöltésük előtt konvertálni kell, sokkal nehezebb a gördülékeny átvétel. A Voyager ezt a problémát úgy oldja meg, hogy az OPAC a könyvtár saját katalógusa mellett képes több háttéradatbázist

egyidejűleg kezelni. Az idegen formátumú adatbázis konverziója előre elvégezhető, majd a rekordok betölthetők egy háttéradatbázisba. Az olvasó és a könyvtáros számára egyaránt ismerős keresőfelület, és ismerős indexelési szabályok egyszerűvé teszik a háttéradatbázis használatát. Hasonlóan kezeli az OPAC a saját és a háttéradatbázisokat abból a szempontból is, hogy azonos módon kérhető át rekord belőlük a katalogizálási modul szerkesztőablakába. A háttéradatbázisból átkért rekord szerkesztés után lementve a saját adatbázisba kerül, ezzel befejeződik a rekord átvétele (2. ábra).

2. ábra Katalogizálás a háttéradatbázis segítségével

A helyi adatbázis azonban nemcsak bibliográfiai rekordokat tartalmaz, hanem hozzájuk kapcsolt besorolási rekordokat is. A fenti eljárás csak a bibliográfiai rekordok átvételét teszi lehetővé, és nem mentesíti a katalogizálót az alól, hogy amikor az átvett katalógusrekordot az OPAC katalógusba menti, ne kelljen elkészítenie az egységes alakokat tartalmazó besorolási rekordokat. Ezen a ponton is kaphat azonban segítséget a katalogizáló, létrehozható ugyanis besorolási rekordokat tartalmazó háttéradatbázis is. Az egységes alakok háttéradatbázisa az egységesítést végző ablakból érhető el, és rekordjai közvetlenül felhasználhatók a bibliográfiai rekordok „érvényesítésére”. Átvehető besorolási rekordok hiányában ez egyelőre elvi lehetőség, de talán nem is túl nagy, bár egy könyvtár lehetőségeit mindenképpen meghaladó erőfeszítéssel elkészíthető lenne egy induló besorolási adatbázis. A jelenleg működő Voyager-installációk adatbázisai és a konvertált MNB és IKB összesen közel félmillió rekordjából automatikusan generálható lenne egy név- és címbesorolási adatbázis, amelynek minősége az alapul vett bibliográfiai rekordok minőségétől függne. Használatbavétel előtt minden bizonnyal komoly átfésülésre, szerkesztésre szorul, de megadná a kezdő lökést egy besorolási adatbázis létrehozásához.

Előbb már láttuk, hogy bibliográfiai rekordok importálhatók a rendszerbe a gyarapítási modulból kiindulva is.

Az OPAC a könyvtárban elérhető szolgáltatások fő szervezője

A mai könyvtárak előtt álló legnagyobb kihívás, hogy könyvek kölcsönzőjéből az olvasók számára hozzáférhető információk szervezőjévé váljon.

Nagyon hatékony tájékoztató szolgálat szükséges ahhoz, hogy segítsen eligazodni a könyvtárban tárolt könyvek, folyóiratok, hangzóanyagok, hálózatban vagy csak kijelölt munkaállomásokon használható CD-ROM-ok és Internet-dokumentumok kavalkádjában, és azoknak az olvasóknak a figyelmét is felhívja a modern adathordozókra, akik gyanútlanul „csak” könyveket keresve térnek be a könyvtárba.

Az az egyszerű tény, hogy a Voyager integrált MARC formátumot használ, vagyis a különböző dokumentumtípusok leírásához szükséges adatokat egy közös formátumban helyezi el, nagy segítséget jelent ebben. Lehetővé teszi azt, hogy az online katalógust olyan központi információforrásként használjuk, mint amely nem a régi cédulakatalógusok gépi helyettesítője, hanem a könyvtárban hozzáférhető minden dokumentumot – a könyvektől a CD-ROM-okon és kottákon át az Internet-forrásokig – közös adatbázisban tartalmaz. Ez nemcsak azt jelenti, hogy az olvasó egy ültő helyében kereshet a könyvek, majd a kották között, hanem hogy nem is kell előzetesen tudnia, milyen típusú dokumentumok találhatók a könyvtárban, és milyen katalógusok tájékoztatnak róluk. Egy szerző szerinti keresés eredménye pl. automatikusan tartalmazza a szerző által írott műveket, azokat a zeneműveket, amelyek az ő írásán alapulnak, a vele foglalkozó CD-ROM-okat, vagy a folyóiratok róla szóló különszámait. Hasonlóan foghatja át az egész adatbázist egy közös tárgyszórendszer. Az angol szótárakat kereső nemcsak a jól ismert Ország-hozótárak nyomtatott és CD-ROM kiadásait találja meg, hanem többek között a Oxford English Dictionary CD-ROM kiadását és az Interneten található szlengszótárt is.

Az elektronikus adathordozók bibliográfiai leírásaihoz kapcsolhatjuk aztán a használatukra vonatkozó eligazítást, vagy akár – egy közelmúltban végzett fejlesztés eredményeképpen – magát az Internet-dokumentumot. Ha a bibliográfiai rekord szabványos formában tartalmazza az Internet-dokumentum leíróhelyének pontos leírását, az online katalógus kezdeményezheti a dokumentum letöltését, vagy a kapcsolat kiépítését a távoli adatbázisokkal. Az olvasó az online katalógusból kiindulva olyan adatbázisokat használhat közvetlenül, amelyek létezéséről eleve nem is tudott, hanem csak a tárgyszó szerinti kereséssel bukkant rájuk.

Az adatformátum az információsztézis felé mutat azzal is, hogy szigorúan a bibliográfiai leírás mögé sorakozik fel valamennyi példányadat, függetlenül a példányok leíróhelyétől. A képernyőn összefoglalva jelenik meg a mű minden példánya, akár a folyóirattár kézikönyvtárában, akár a központi raktárban, akár egy tanszéken található.

Az online katalógus már korábban említett tulajdonsága, hogy képes több bibliográfiai adatbázis kezelésére is, felhasználható az információk összefogása érdekében. Az olvasók érdeklődésére számot tartó bibliográfiai adatbázisok – az egyetemi oktatók munkásságát tartalmazó bibliográfiáktól a tematikus cikkgyűjteményekig – egy-egy háttéradatbázisként összegyűjthetők a már ismert keresőfelület mögött.

Ha élünk is mindezekkel a lehetőségekkel, ha arányosan fejlesztjük katalógusunkat, felölelve minden dokumentumtípust, ha naprakészen tartjuk a CD-ROM-ok rekordjait, állományadatait és hozzáférési információit, ha tudatosan gyarapítjuk Internet-dokumentumainkat, remélhetjük, hogy használóink az online katalógusban egyszerűen összegyűjthetnek minden, számukra az adott pillanatban lényeges információt tartalmazó dokumentumot. Az online katalógus egy elektronikus könyvtár központi szervező eleme lehet, amelynek címléírásaihoz fűzhető és közvetlenül elérhetővé tehető minden rendelkezésre álló elektronikus dokumentum.

Katalogizálás és „authority control” mint technikai segédeszköz egy épülő tárgyszórendszerhez

A besorolási adatok egységesítését végző, a katalogizálási modulhoz szorosan kapcsolódó modul az online katalógusba mentett minden rekordot szigorúan ellenőrizz. A bibliográfiai rekordot csak akkor engedi az adatbázisba, ha annak minden szerzői adatát, egységesített címét és tárgyszavát már egy, a helyi adatbázisban szereplő besorolási

rekordhoz tudja kötni. Ha ilyet nem talál, a katalogizálónak vagy egy már meglévő alakra kell cserélnie az új bibliográfiai rekordban szereplő besorolási adatot, vagy egy új besorolási rekordot kell készítenie. Az adatbázisban már szereplő adatok felkínálásán túl – amit egy egyszerű indexfájl is megtehet – a besorolási rekordok többféle funkciót teljesítenek: rögzítik a megfelelő alakot, utalókkal strukturálják az adatbázist, és megkönnyítik az adatbázis karbantartását azzal, hogy javításukkor a megváltoztatott alak átíródik minden hozzájuk kötött bibliográfiai rekordban.

Ha a fenti funkciókat a tárgyszavakra alkalmazzunk, lehetőséget kapunk arra, hogy bibliográfiai adatbázisunk építésével párhuzamosan egy már kidolgozott tárgyszórendszer fokozatosan, mindig csak az adott dokumentum tárgyi feltárását elvégezve, nagyobb előkészítő munka nélkül adaptáljunk. Csak arra kell vigyáznunk, hogy az egységesítő ismeretlenként „visszadobott” tárgyszóalakok esetében kellő körültekintéssel állapítsuk meg, milyen előzményei vannak már egy-egy kifejezés használatának. Az eredeti tárgyszórendszer szerkezete automatikusan beépül adatbázisunkba, ha az újabb tárgyszavakat mindig teljes utalókészletünkkel együtt vesszük át, figyelve a koherenciára. Az egységesítést végző modul ebben is segít. Minden esetben ellenőrzi a adatbázisban szereplő összes elfogadott alakot és utalóit, nem engedi ugyanannak az alaknak többszörös használatát, konfliktust jelez, ha a tárgyszó és az utaló egybeesne.

A KLTE könyvtárában a Library of Congress tárgyszórendszerének fordítása 1995 eleje óta folyik ilyen módszerrel. A kiindulást a Library of Congress-től átvett bibliográfiai rekordokkal együtt érkező tárgyszavak jelentették, majd az elfogadott tárgyszavak fokozatosan beépülnek saját készítésű leírásainkba is. Egy tipikus tárgyszórekordunk (3. ábra) tartalmazza az elfogadott alakon kívül a „lásd” utalókat (450-es mezők) – amelyek a használatból kizárt szinonimákat, az egy fogalom alatt összevontan kezelt rokon fogalmakat nemcsak rögzítik, hanem az OPAC-ban megjelenítve az adatbázis használóját elvezetik a használt alakhoz, katalogizáláskor pedig a bibliográfiai rekordba esetleg tévesen beírt alakot cserélik az elfogadott formára –, továbbá a „lásd még” utalókat (550-es mezők), melyek alá- és fölérendeltséget is képesek kifejezni. Élünk azzal a lehetőséggel, hogy a 750-es mezők segítségével tárgyszavunkat párhuzamba állítsuk egy másik tárgyszórendszer hasonló fogalmával (pl. kapcsolatot teremtve az eredeti és a fordított alak között). A besorolási formátum általunk nem használt, de érdekes megoldásokat kínáló lehetősége a tárgyszó és az ETO-jelzet megfeleltetése.

000 00229nz 2200133n 4504
 001 autKLT00092340
 005 19960711085111.0
 008 950920nn acnnnbabn un aaa d
 040 \$aHuDeKLEK
150 4 \$aSzemiotika
 450 4 \$aJelelmélet
 450 4 \$aSzemiológia
550 4 \$wg\$aSzemantika
 550 4 \$aJelek és szimbólumok
 550 4 \$aStrukturalizmus (irodalmi elemzés)
 550 4 \$wh\$aHangszimbolizmus
 750 0 \$sSemiotics.
 999 \$acatie

3. ábra Tárgyszórekord

A kölcsönzés, amilyenek mindig is lennie kellett volna

A kölcsönzési modul látszik learatni a sok energiát, precizitást igénylő munkának az eredményét. Ez nyújtja az automatizálástól várt „egy csapásra megoldódik”, „a gép dolgozik helyettünk” élményét, amely más munkafolyamatok esetében csak ábrándnak bizonyult. Míg az integrált rendszer elmélyültebb munkát vár például a katalogizálótól, és új típusú követelményeket támaszt az általa kínált előnyökért, a kölcsönzési modul mindent készen kap. Dokumentumrekordokat a katalogizálástól, olvasói rekordot legtöbbször valamilyen külső forrásból, megszokott és előre beállított kölcsönzési feltételeket a rendszeradminisztrációtól. Ettől kezdve a kölcsönzés összehasonlíthatatlanul könnyebb, gyorsabb és pontosabb, mint a manuális kölcsönzés esetében.

A kölcsönzési modul „csak” azt tudja, amit egy kölcsönző könyvtárosnak tudnia kell: könyvet kiadni, határidőt megállapítani, lejáratí díjakat számolni; tudja, kinek milyen könyv jár, tud hosszabbítani, előjegyezni, lejáratí felszólítást írni vagy e-mailben elküldeni, és a kiegészítő „jelentések” modul segítségével statisztikát készíteni. És amit jobban tud, szigorúan nemet mond, ha valakinek túl sok a rendezetlen tartozása, a ki nem fizetett térítési díja, vagy egyszerűen túl sok könyvet akar kivinni. Mindezt gyorsan, hiba nélkül, az előre betáplált, a helyi hagyományokhoz rugalmasan illeszkedő kölcsönzési feltételek segítségével, s ha kell, több kölcsönzési ponton is. Egy kölcsönzési tranzakciónál a könyvtárosnak nem kell mindent végiggondolnia, végigellenőriznie, diákmunkásként esetleg nem is kell ismernie a helyi szabályrend-

szer minden elemét, a kölcsönzési nyilvántartás mégis olyan precíz, amilyent hagyományos módon csak nagy erőfeszítéssel lehet elérni.

A rendszer nemcsak a tényleges kölcsönzéseket tartja számon, hanem – ami egy zárt raktáru könyvtár számára igen fontos lehet – a helybeli használat is pontosan nyomon követhető vele. Ugyanennek a funkciónak a felhasználásával a szemináriumi kötelező irodalomból különgyűjteményeket képezhetünk, amelyekben – az eredeti kölcsönzési paramétereket megőrizve – a dokumentum átmenetileg rövidebb kölcsönzési határidőt kap.

Dokumentumok beszerzése

A dokumentumok beszerzése a könyvtári munkafolyamatok közül a legnehezebben algoritmizálható. A különböző könyvtárak eltérő lehetőségei, helyi hagyományai, a beszerzésben részt vevő partnerek, a szállítók és bankok sokféle gyakorlata következtében a legkülönbözőbb megoldások jöttek létre a pénzkeretek nyilvántartása, a dokumentumok rendelése, a beérkezés regisztrálása, a pénzügyi elszámolás és a leltározás terén, és itt várható a legtöbb kivételes eset.

A Voyager gyarapítással foglalkozó két modulja, a minden dokumentumtípus rendelését és számlázását, a pénzügyi nyilvántartást és a monografikus dokumentumok érkeztetését intéző gyarapítási modul és a folyóiratok érkeztetését végző folyóiratmodul úgy oldja meg a sokféleségből elkerülhetetlenül adódó problémákat, hogy az alapfunkciók köré többféle megoldást lehetővé tevő variációkat épít. Ennek egyik legszemléletesebb példája, hogy hét különféle rendelési típust alakít ki az eltérő rendelési ciklusok követésére: a szokványos rendelést – amely a megrendelőlap kitöltésével, nyomtatásával, elküldésével kezdődik, majd a dokumentum érkeztetése után a számlázással zárul – megkülönbözteti az ajándékok „rendelési” ciklusától, amikor a precíz nyilvántartás kedvéért elvégzendő fiktív „rendelés” pillanatában a dokumentum már a kezünkben van, vagyis nem kell külön érkeztetnünk és számláznunk. Ugyanígy más-más a folyóiratok, az előfizetéses rendelések menete.

A gyarapítási modul a könyvtárra bízta, hogy a pénzkereteket hogyan osztja fel, hogy azok felett egy vagy több, egymás munkájába beleszólni nem tudó rendelő részleg diszponál-e, hogy a pénzügyi műveleteket a rendeléstől a számlázásig egy kitüntetett valutánemben végzi-e, vagy többféle valutát

Úton az elektronikus könyvtár felé

használ, hogy rendel-e a tanszékek számára, és milyen mélységben akarja nyilvántartani őket, hogy milyen leltározási kategóriákat állít fel.

A gyarapítási funkciók kényelmes, pontos használatát sok apró ötlettel segíti a Voyager a kettős rendelések ellenőrzésétől a rendelési űrlap másolásán és a reklamálások nyilvántartásán át az előző pénzügyi év adatainak továbbgörgetéséig.

A folyóiratmodul a legfontosabb segítséget azal nyújtja a könyvtárosnak, hogy előre gyártott érkeztetési sémákat és várható érkezési időpontokat rendel a folyóiratcímekhez. Ezzel könnyen áttekinthetővé teszi a mindenkori beérkezési állapotot. Ez a modul is felkészült a kivételek kezelésére, az új érkeztetési sémák létrehozására, irreguláris, kézi beírással követett érkezésekre, a folyóirat életén belül változó érkezési sémák kezelésére. Kiegészítő funkcióként ajánlja a reklamálást és a beérkezett folyóiratok listás köröztetését is.

Az ajánlott lehetőségek sokfélesége biztosítja, hogy a Voyagert a legkülönbözőbb gyakorlatot követő könyvtárak tudják használni gyarapítási munkájuk gépesítésére. Ugyanakkor türelemre is szükség van a modulok alkalmazásához: megismerkedve a felkínált sok lehetőséggel, és figyelmen kívül hagyva a számára szükségteleneket, a könyvtárnak magának kell kialakítania az ésszerű munkafolyamatot.

A Voyager a könyvtárosi munkának nem csak a jelenleg általánosan bevezetett műveleteit támogatja. Túl azon, hogy Interneten keresztül mind ASCII, mind WWW felületen elérhető, maga a rendszer is képes elektronikus formátumú dokumentumokat kezelni. Ez szabványos módon, a 856-os MARC mező használatával történik. Ennek segítségével olyan dokumentumokhoz is hozzáférhetnek az olvasók, amelyek nincsenek meg a könyvtárban, csak egy Web szerveren, valahol a világban elektronikus formában. A nyomon követhető dokumentumkapcsolatok segítségével az olvasó a dokumentumot egyetlen kattintással megjelenítheti, meghallgathatja, lejátszhatja. Jelenleg több ilyen projekt is folyik:

- könyvtári és informatikai témájú elektronikus könyvtár létrehozása;
- a magyar kiadású zenei CD-k MARC katalogizálása, a címlap és néhány fontosabb zenei motívum multimédia-szolgáltatása;
- a Képzőművészeti Főiskola bibliográfiai adatbázisának kiegészítése képi hivatkozásokkal;
- az IIF által támogatott magyar elektronikus könyvtár (MEK) rekordjainak MARC konverziója és szolgáltatása (<http://www.lib.klte.hu/voyager/>).

Beérkezett: 1996. X. 25-én.

Az informatikai társadalom és a fejlődés

1996. május 13–15-én konferenciát tartottak Dél-Afrikában *Az informatikai társadalom és a fejlődés* címmel (ISAD' 96). Megállapították, hogy az informatikai társadalom nem valósítható meg a fejlődő és a közepesen fejlett országok részvétele nélkül. Ezeket az országokat is fel kell készíteni az informatikai társadalomhoz való alkalmazkodásra, a fejlett ipari és az elmaradott országok közötti rés szűkítésére kellő tökélet kell mozgósítani, és a nemzetközi piaci versenynek megfelelő szabályozással kell a folyamatot elősegíteni. Meg kell teremteni annak lehetőségét, hogy minden ország minden állampolgára élvezhesse az informatikai társadalom előnyeit, ami csak megfelelő források feltárásával, az oktatás és képzés fokozott támogatásával, az életfogytig tartó tanulás általánossá tételével, a kultúra széles körű elterjesztésével válhat elérhetővé. A konferencia e folyamat kulcskérdéseit az alábbiakban fogalmazta meg:

- az informatikai rés szűkítése;
- az általános informatikai szolgáltatások hozzáférhetősége és hasznosítása;

- világosan körvonalazott szabályozás;
- folyamatos társadalmi-gazdasági fejlődés;
- új munkahelyek teremtése;
- világméretű kutatási, fejlesztési, technológiai együttműködés, és a versenyképesség fejlesztése;
- a nyelv és a kultúra sokféleségének támogatása;
- a nemzetközi magántőke mozgósítása e cél érdekében;
- a szellemi tulajdon védelme;
- megbízhatóság és adatbiztonság.

Az Európai Bizottság elnöke, *Jacques Santer* beszédében megígérte, hogy az Európai Unió messzemenően támogatni fogja az elmaradottabb országok felzárkózását, a világméretű informatikai társadalom kialakulását.

/CORDIS Focus, 63. sz. 1996. június 3. p. 3./

(R. Gy.)